

Mustafa Kemâl Paşa'nın Halkçılık Programı

(13 Eylül 1920)

Serdar ŞAHİNKAYA¹

1923 Cumhuriyet Devriminin sosyal yönünü belirleyen “Halkçılık” meselesinin yeniden incelenerek hatırlanması, daha iyi anlaşılması ve belki de 21. yüzyıla taşınması gayretlerini çok değerli bulmaktayım.

2003-2007 döneminde T.C. Cumhurbaşkanlığı Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler Çalışma Grubu üyeliği görevim sırasında Çankaya Köşkü'ndeki Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi'nden Halkçılık Programının orijinal metni ve daktilo edilmiş transkripsiyonundan birer kopya edinmişim. Memleket Siyaset Yönetim Dergisi “Halkçılık” temalı bir özel sayı/dosya çağrısına çıkınca elimdeki bu metni, meraklıları ile paylaşmanın sırasındır diye düşündüm. Sayı editörlerinden Doç. Dr. Deniz Yıldırım'ın da görüşünü aldıktan sonra bu kısa notla birlikte ilgili metinleri takdim ediyorum.

Metnin transkripsiyonunu, alanında nerede ise tek yapıt olan İsmail Arar'ın *Atatürk'ün Halkçılık Programı*'ndaki metin ile birebir karşılaştırdım². Saptadığım küçük farklılıklar nedeniyle de emin olmak için ODTÜ Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi Sayın Canan Halaçoğlu'ndan destek aldım³. Canan Hocam, bendeki transkripsiyon metninde 13 adet imla hatasına işaret ederek, düzeltmelerde bulundu. Kendisine buradan da bir kere daha şükranlarımı sunuyorum. Bu bağlamda düzeltmeleri içeren transkripsiyon metni, tarafımdan yeniden Word ile yazıldı. Doğal olarak son halde varsa yazım hatalarının kusuuru tamamıyla bana aittir.

Evet, Mustafa Kemâl Paşa diyor ki; “*Bilmünasebe arzetmişim ki, ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı Meclise takdim etmişim. (...) Siyasî, içtimâî, idari, askerî noktai nazarları telhis ve teşkilâtı idariye hakkındaki mukarreratı ihtiva eden bu program Meclisin 18 Eylül 1920 günkü içtimanda okunup, bu tarihten dört ay geçtikten sonra takarrür eden ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunu, bu programdan çıkmıştır*” (Arar, 1963: 7 – 11)

¹ Dr. 21. Yüzyıl İçin Planlama Grubu Koordinatörü

² Arar, İsmail (1963). *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*. Eylül. İstanbul. Baha Matbaası.

³ Bu desteği sağlayan ODTÜ Tarih Bölümü Öğretim Üyesi aziz dostum Prof. Dr. Recep Boztemur'a teşekkürlerimle.

HALKÇILIK PROGRAMI

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
 Yeri No: _____
 Dos. No: _____
 Defter No: _____

خلقچیلیق پروگرامی

بئون ملاتر بورنسیلیری ترک ایدمک باقوۑ
 قشربه یق نعلیل ایدوب اجرا هیئتله یه قضا
 صلاحیتلر بخش ایدرلر ویاخود بئون ملک
 آرای عمومیسته مراجهتله ایتخاز قمرات
 ایدرلر . بز افاق جهوره بو قوند زؤده
 صلاحیت بخش ایدن اسلامیت اساسات
 نظر دقه ایلر ق مجلس عالیگری کافه امور
 مائده طوغری دن طوغری به واضع ایلد
 ملایق طر فداریز .

بو معدن اساسیه قبول ایلدکن سوکرا
 دائما مجلس عالیگری هیئت عمومیسه تفریاج
 انوره قدر فلان تدقیق و مذاکره امکانی
 بولمه یه چئندن هیئت عزمته کزدن تدقیق
 و توکیل ایلدله جلا اعضاءک حکومت تشکیل
 حاضر مه نغزاً اعجاب ایدن تقسیم سامی
 اساسته کوره . امور ایدلسی وه بریک
 آری آری و جله لیک مشرقاً هیئت عمومی
 حضورنده مسؤل اولسی نأین مقصد
 کافر . بولمده مجلس عالیگری ریاست
 ایدمک دایم مجلس عالیگری نیل ایسی
 اعتبارله تودیع امور ایدان اعضای عزمته دن
 مرکب هیئته ریاست ایسی و مجلس
 عالیگری نامه وضع اعضاءه و تصدیق
 مقرراته صلاحیتدار اولسی و اجراءه ائد
 مسئله دیگر اعضای عزمته کی هیئت عمومی
 زؤنده تمام مسؤل بونتی ضرور دز بو
 تشکیلده هیئت اجراءیه مجلس عالیگری تودیه
 توکیل ایلدله جلا هیئت عمومی به قاری
 مسؤل اولدله ق اعضای عزمته دن عبادت
 اولدله ق وحی اسلامیده (وکیل) نسبه
 ایلدله چکدر . زئین اولدله ق ذات واقعا
 آغیر بر مسؤل اولدله . بولمده چکدر .
 چونکه هیئت اجراءیه وکیللر ایلدله هیئت
 عزمته کیز آره سنده بئون مسؤل اول
 امرده کئسلیشه ائمچ و بو مسؤل اول
 مجلس عالیگری ده هم هیئت وکیلده کی
 ریاست مقامک اکیسه برن ساریدر . ملک
 انتخاب ایسی هیئت تشریه ایلدله اواز ق
 حکومت دیلیت مقامک تشکیل ایدمک نقطه
 وجودنده بولر . حکومت تشکیلک بوقرود
 اساسیه سنه کوره ایچنده بولدیغیز عجرانه
 و ملکتمیزک احوال خصوصیا سنه نظر آیم
 ایچون فلان تطبیق اولوب اولدیغی دوشونک
 نتیجه سنه حاصل ایدمکیز قضاغه کوره
 ادازامک بوشکلنی عجزورده نام کورده مکیدیز .
 چونکه دولت عثمانیه دیگر هر هانکی بر
 دولت کی حکمدارینک توذ جسامیتسی
 المراتده متشکل کاددر . مقام سلطنت
 زئین مائده مقام خلافت اولوب اعتبارله
 یا شامیز جهوره اسلامکده و سیدور .
 جاهلدارک زبغی غایبی ایسه سلطنت
 و خلافت مقاملریک قرضنی ایتدای ایدن
 دشمنلر مزمار ایلدله ملک بومکاسه ایدمک اولدیغی

کوسرتهک و بو مقامات مقصدی اسارت
 ایچیدن تخلیص ایدمک اولی اسلامک صلاحیت
 دشمنک تهید واکرا ایدان آزاد بولمقددر .
 بو اساسه کوره آناتولیده هیئت قنده دخی
 اولدله بر حکومت زئین تسلطی ویا بر
 ایدنیه قانقماقی اسداتانک هیچ صورتیه
 قابل جواز کاددر . شیو حالده زئینسز بر
 حکومت وجوده کتیرمک ضروری ایچنده ز.
 حالوکه بر نقطه وجودته توازن ایتمه یین
 قوای دولتک احرک سامیتسی ایدمه دخی
 امکان بوقدر . دیگر بلر قندن هر هانکی
 بر مفاه قوای دولت وعلی توجید توتوزن
 صلاحیت بخش ایدمک اولماقی غیر میول
 تسلطی موجب فلاکدر . خلیفه کی
 مسؤللیتی اساس اولدله ق قبول ایتمک اولان
 اسلامیتک بولیه صورت تسویه براه ساعه
 اولمه یینی آتکلادد .

بو مشکل و یکدیگره قائل ایتکلدن
 اساسات ایچنده دور ووزان تدقیقات اجرا
 ایدمک نایب اسلامیتک شرایط اساسیه سنه
 مراجهتله مجلس عالیگریه تکلیف ایدمک
 اولان و بئون جهوره اسلامکده . مظاهر
 ومواقفته مظهر بولان اراده ملیه یاقبل
 بقدران و ملک الوع ایلدله ق هیئت اساسیه سنه
 قبول ایدمک . اعضای عزمته مک بو قاط
 نظر خلاصه ققسم اولدله ق اعضاءه دایم
 اولسی و صلاحیت فوق العاده قنده اکتیاب
 ایدمک بولغری و منتخولکده کتیر تودیع
 اولسی اساسی ایتدایله بو معدنله معجده
 ناماً قبول ایدمک اولدله دن دایم . بنا علیه
 مجلس عالیگری سائر اولدیغی صلاحیت ق
 العاده بنا قاروشسته جقه چی بر قوه
 اجراءیه یی یلکیز مراقبه ایتک و مسائل
 حاییه ملت اولدنده بولیه بر هیئتله مجادیه
 مجبور یاقق کی وضیعت حاضر مه مک متحمل
 اولمه یینی محمود بر وظیفه تشریه ایلدله
 دیکل ادرار زبغی ملیتی قلاً درجه ده و سلالت
 ملکیت و صلاحیت یاققات تأین ومدافه
 وظیفه و صلاحیتله تشکیل ایتددر . واراق
 مجلس عالیگریک قؤنده بر قوت موجود
 کاددر . ایستیه ملکتمیزک شیهیه قده
 کیردیکی مجراندن . فلاکتلردن و کاه
 اوردوبلی قانق ایتک کاه ایدمکده دورلی
 شیهیه نظراره کوره علم و نفسیه
 جالبیق کاه قانون اساسی یله احتیاجات
 شخصیه یازمجه ایتک کی اتمک نتیجه .
 لایق کوردی پیسیر لکرتدن حاصل
 اولان ایتام . عومی به ریحان اولدیغیز
 اعتقادیه شو مشکل و عجرانه دورناریک
 مجاهداتی بو اولدله ق . یق ایتک طر فداریز .
 بالطبع حکم هیئت عزمته ملر یکددر . یلکیز
 مرض اولدیغی اغمال تانکسنه و امور
 دولت و ملک اووزون مه ندیری مرجمیز
 قالدیه تکرار نظر دتی جلب ایدمک یی

یوک جلدیک ماغت اساسیه ی داسول
 اداره ختمکی نقطه نظری کتیب ایدن و بیک
 ملت جلدیک ۲۴ سانبه ۳۳۳۳۳۳۳۳۳۳۳۳
 ایتکیس ایچنده افقده یوقلار اولان معلولک
 باشک تقریری :

توکونکی مشکل وضعت ایچنده وطنی
 تهلکه اغمال و اضحلالدن قورتاراق ایچون
 ایتدای لازمکنک نایر یالطبع هیئت عزمته
 لر بنه ائله ایدمکدر . ایتدی بو خصوصده
 کندی تدقیقات و معلوماره استاد ایدن
 قناعتلری مجلس عالیگریه عرض ایتکی
 نأیدله عد ایتکدیز . کرک حقوق اساسیه
 قواعدیه کرک نأیر یلکیز ائمال عدیده
 و کرک زما توده عینی شرایط ائله ایچنده
 میروص انیدام فلان اولان ملارک تشکیل
 ایتدکی عزمته مؤثره نظر ملکلی اقسام
 و اعلالان قورتاراق ایچون در حال قوای
 عزمته ملیه یی اساس تشکیلک ایلدله توجید
 ایتکلدن یقنه چاره بوقدر . بونک شکل
 نه اولق لازمکله یی ایستیه سنه بولمده دور
 غیر مشروع و غیر مسؤل قورتارک تحکیمه
 قوای دولتی توجید امکانی بولمسه دخی
 بونک نامدی قابل اولدیغی یلیرسکیز .
 اساساً مجلس عالیگریک موجودده اول
 امرده مشروعیت و مسؤللیت اساسلریک
 مانجه و احیای ارباب کور و یکنه ک بیک
 دایم . بنا علیه مجلس عالیگریه نکات
 ایدن اراده عالیله مایه امستاد اتمک صورتیه
 مشروعیت و قانقونی و یه هیئت عزمته کزده
 محلی ایلدله وجدان ملک محاکمه مر یوط
 بولقی جهتیله ده مسؤللیتی تقدر و تنیبت
 ایدمک بوقونک ادرامور ایتدی ضرور ددر .
 بونک شکل طبیعی ایلدله بر حکومتدر .
 حکومت تشکیلک شکل اساسیه یی غیر
 مسؤل بر دینس کئسلیشه کتیب ایدان
 نقطه توازنه استاد قوه تشریه و وظیفه سیه
 کلف بر هیئت مراقبه ایلدله وظیفه دوائی
 بو هیئتک اقسام اعمادیه متوقف بر قوه
 اجراءیه یی و یوقلار ایتک و وظائف ایلدله
 کوره تقسیم و تقسیمدن عجرانه بر . بونکده قوه
 اجراءیه یی عزمته یی حکومت طر فدن منتخب قوه
 تشریه یی ایتدای و مواظنه سنه بوقرود که
 خلافت و سلطنت مقامک تخلیص موقت
 حاصل اولدندن سکره ایدشامیز خلیفه
 مسلمین ایتدیمهر بو چیروا کرا اهدن اراده
 و عابله حر و مستقل اولدله کندی ملک
 آغوش سداندن کندی کوردی کون مجلس
 عالیگریک تنظیم ایدمکچی اساسات قانویه
 دائره سنه وضع عزمته و بیجالی ایتد ایدر .
 وقتین ایلدله وظیفه دار اولدله ق مسؤل بر
 مجلس عالیگری مراتب و مدتی ماهیته بر
 مجلس بولمکن کاددر . بنا علیه یلکیز تشریع
 وقتین ایلدله وظیفه دار اولدله ق مسؤل بر
 موقدمه مقدرات ملیتی نظارت ایتدله
 بولمده بر قی دکل و باقلا اونکده اشتغال
 ایدمکچکدر . ننه قونق ایلدله احوال ایچنده

389-5
 ۱۲ ایدمک
 ۱۸
 ۲۷
 ۲۷
 ۲۷
 ۲۷

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
 Yeri No: _____
 Dos. No: _____
 Vesika No: 3722

زوم نظریات آنرا سده دوام ایده جک مانا - قشاک کانا فادارمان دهه زایده سده تآیرات تورد ایده چکنی مرض ایسکده و طبع نجهت اجرای کور بیوم . حساب حق موقرت احسان ایسون آیین .

مقصود مسلك

۱ - تورکیا ملک بیوک ملت مجلسی حدود ملیسی داخلده تآیین حیات واستقلال و تخلیص مقام خلافت وسلطنت عودیلدیشکل ایلمشدر .

۲ - تورکیا بیوک ملت مجلسی حکومتی حیات واستقلال قوزلارنی تکلمه و مفیدس ناهه بیله چکن خلقی امپریالیزم و فایتانزیم حکم و طلمندن تخلیص ایلدک اراده وساکتیک حقیق ساسی قلیقه ناهه فایسده و اصل اولدی جنی اعتقاددهدور .

۳ - تورکیا بیوک ملت مجلسی حکومتی؛ ملک حیات واستقلاله سوه قصد ایدن امپریالیست و فایتانلیست دشمنلرک مجاوزانه قارشی مدافعه و خارجی دشمنلرله توحید ساسی ایله یوسون ملی نغفال و افساده چالیشان داخل خائلیری تادیب ایسون اردوی ترسین و عسکری وادی استقلال ملک تکلیسی بیلمسکی وجیه عد ایلدور .

۴ - تورکیا بیوک ملت مجلسی حکومتی؛ خفک مروضی بولدینی عوامل سناسنی ازاله ایله ادیاب و وساطت سعادت و رفاهنی تآیین ایسکی عهده ناسیه و بیغله طوری قاری ساریق، عدله و مالک اقتصاد و علی العموم اجناسی مسالته عسکرک ایمانه و خافک حقیق احسبانجه کوره منفعی تحددات و تآسیسات وجوده کتیرسکی باشلیجه وظیفه عد ایلدور . ایسکچ و تورکیا بیوک ملت مجلسی حکومتی ناهه مقصدلرینی تآیین ایچون باشلیجه مساسی و اجرا آننده ملک و عهده کتیک مروض بولدینی قمل مجاوزات و افسادانه قارنی ملک وحدت و کسالتدنی خله و مدافعه و مجاهده قوت و قدرتی قیسمه اوشرا کتقدن امریه ترقی ایلدور . ساسنی و اجناسی عسکرلری ملک و وحدن آکنه عطف اهمیت ایدن بیوک ملت مجلسی حکومتی بو معدودک تظیفه ناسده ملک تآیلات و اختیارات حقیقیه حق نظر قتدده بولدی بوری .

مواد اساسیه

- ۵ - خلافت وسلطنت مقانک تخلیصه موقرت حاصل اولدقن سورکه پادشاهه و خلیفه مسلیق قواین اساسیه دائر مسنده وضع عتمت و بیجان ایخت ایلدور .
- ۶ - حاکمیت یالاید و شرط ملتکدور . اصول اداره و خافک و قدرتی بالذات و ایقاع اداره اجناسی اسانه مستددر .
- ۷ - اجرا قردق و تفریح سراسلی ملک تکلمه و حقیق قمل اولان بیوک ملت مجلسنده عجل و تکرکز ایلدور .

۸ - تورکیا خلقی حکومتی؛ بیوک ملت مجلسی طرفدن اداره اولدور . و تورکیا بیوک ملت مجلسی حکومتی و عوامی طابیر .

۹ - بیوک ملت مجلسی و ولایت خلتجه برآی عام ایله منتخب اعضادن سز کیدور .

۱۰ - بیوک ملت مجلسی اعضاسک مقدری هرالی بیک قنوده بر اعضا اولتی اعتباریه ترتیب اولدور .

۱۱ - بیوک ملت مجلسسک انتخاب ایسکی سنده مرکز اجرا اولدور . انتخاب اولان اعضاسک اعضا خلقی مدنی ایسکی سندن عبارت اولوب فقط تکرار انتخاب اولتی سز کیدور .

۱۲ - بیوک ملت مجلسی هر سنه تشرین نانی ابتداسنده بلا دعوت ایجماع ایلدور .

۱۳ - بیوک ملت مجلسی اعضاسی هر مدتی اجاعدن اعتبار آری سوره

۱۴ - بیوک ملت مجلسی حقیق و صلاحتی سز اولتی و کلچیک دورده اجناسیه قدر صلاح اجناسی محافظه ایسک دورده هر اولان اصراری بر اعضا بولمک حقیق صورتده مجاریدن تعلق رآی خلقی ایله تفریق ایلدور .

۱۵ - بالعموم قواینک وحقی تعذیل فسحی و مهادتات و صلح عقدن و اعلان حرب بیوک ملت مجلسسک جمله حقیق قنددر .

۱۶ - بیوک ملت مجلسی حکومتی اقدام ایسکی دوری - قانون جمجوس و مجنجه - انتخاب کرده سی اولان و کلچر و اسطراسیه دیشک تحت ریاستده اوله قی اداره ایلدور . اعضا قیامیه اجرائی خصوصاً ایچون و کلچره وجهه تآیین و لیدی الحاحه بوزاری تبدیل ایلدور .

۱۷ - اردو منحصرآ بیوک ملت مجلسسک ادره سوبدور . امر و قوماندایا بلاجی بیوک ملت مجلسسک شخصیت منویسنده اولوب امر و قوماندایه متعلق امور ارکان حربیه عروبیه و کالی طرفدن ذبور اولدور .

۱۸ - ای بیوک ملت مجلسی دیشک عین زمانده اجرا و کلچاری دیشکده دیشکدر . مجلس دیشک سز تله مجلس نانه وضع اعضایه و تصدیق مقروانه صلاحیتداریدور .

اداره

۱۹ - تورکیا و جغرافی وضیت و اقتصادی مناسبت قیقله نظرندن ولایتلره و ولایتلر قشاره منقسم اولوب قشاره ناهه لردن ترک ایلدور .

۲۰ - ولایت مجلسی و پیش بیک قنوده بر اعضا اعتباریه و نانی رآی ایله ولایت خلتجه منتخب اعضادن سز کیدور .

۲۱ - ولایت مجلسی دورده انتخابیه سی بیوک ملت مجلسسک دورده انتخابیه سی قددوز منعمت ایجماعی سنده ایسکی آیدور .

۲۲ - ولایت مجلسی اعضاءه بریش ایله درت اعضادن تشکیل ایسک اوزره برهشت اداره انتخاب ایلدور . صلاحیت اجرائیه دانی اولان ایسوه هتته حاکمدر .

۲۳ - ولایت بیوک ملت مجلسسک کل و متعل اولتی اوزره والی بولدور . والی بیوک ملت مجلسی حکومتی طرفدن تعین اولوب وظیفه سی حکومتی عومی و مشرک و مطابق رؤیت ایسکدور . اداره ناهه قارشی وضعیت و وظیفه سی بالکتر مراقبه ناهه عاقدور .

۲۴ - قشایا کلچر برجز ادارتی و انتظامی اولوب شخصیت منویس قی سز کایدور .

۲۵ - اداره سی بیوک ملت مجلسی حکومتی طرفدن منسوب و اولانک تحت امر سنده بر قاشقنامه مودودعیدور .

ناحیه

۲۶ - ناحیه مجلسی و ناهه خلتجه رآی عام ایله منتخب اعضادن ترکب ایلدور .

۲۷ - اداره هتتی و ناحیه مدیری ناحیه مجلسی طرفدن انتخاب اولدور .

۲۸ - ناحیه مجلسی صلاحیت قضاییه اقتصادیه و مالیه قی سز اولوب بوزلرک درجاتی قواینک خصوصه ایله تآیین اولدور .

۲۹ - ناحیه بروا قراچ کویدن مرکب اولدی قی برقصده بر احمده در بر ویسند کویک رانجسندن کوی اولان ناحیه دیوان و رقصه تک تشکیل ایسکینک ناحیه یه بلده نامی بولدور .

مفتش عمومیک

۳۰ - ولایتلر اقتصادی و اجناسی مناسبلری اعتباریه برلرکده مفتش عمومیک منظرلری وجوده کتیرلر .

۳۱ - مفتش عمومیک منظرلرینک عزمی صورتده آسایشک تآیین بالعموم دواشر معاملاتک تفتیش و مننش عمومیک منظرلرینک ولایتلرک مشترک ایدرندور .

آهتیک تنظیمی وظیفه سی مفتش بوزلره مودودعدر . ۱۳ ابرول ۱۳۳۳

CUBHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI Yer No. : Dos. No. : Vesika No. : 972

Daktilo Transkript Metin İlk Sayfa

ATATÜRK ARŞIVI

Dolap No. : 1
Kutu No. : 17
Dosya No. : 10
Fihrist No. : 10
Sahife : 7
Konu :

Büyük Millet Meclisi Başkâtibi Receb Beyefendi'ye

HALKÇILIK PROGRAMI

Büyük Millet Meclisinin mâhiyet-i esâsiyesini ve usûl-i idâre hakkındaki nokta-i nazarları tesbît eden ve Büyük Millet Meclisinin 24 Nisan sene 336 Cumartesi günü ikinci ictimâında ittîfâkla kabul olunan Mustafa Kemâl Paşa'nın takriri:

Bugünkü müşkil vaziyet içinde vatani tehlike-i inhilâl ve izmihlâlden kurtarmak için ittîhâzı lâzım gelen tedâbir bi't-tabii heyet-i muhteremelerine âid olacaktır. Ancak bu husûsta da kendi tedkikât ve malûmâtımıza istinâd eden kanâatlerimizi Meclis-i âlînize arz etmeyi fâideli add etmekteyiz. Gerek hukûk-i esâsiye kavâidine gerek târihteki emsâl-i adîdeye ve gerek zamânımızda aynı şerâit-i elîme içinde marûz-ı inhidâm kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibret-i mües-sireye nazaran memleketi inkisâm ve inhilâlden kurtarmak için derhâl kuvâ-yı umûmiye-i milliyeyi esâsî teşkilât ile tevhid etmekten başka çâre yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzım gelir? İşte mesele buradadır. Gayr-ı meşrû ve gayr-ı mesûl kuvvetlerin tahakkümüyle kuvâ-yı devleti tevhid imkânı bulunsa dahî bunun temâdisi kabil olmadığını bilirsiniz. Esâsen Meclis-i âlînizin mevcûdiyeti de evvel emirde meşrûiyet ve mesûliyet esâslarının milletçe vâcibü'l-mürâât görüldüğüne en büyük delildir. Binâen-aleyh Meclis-i âlînizde eden irâde-i âliye-i milliyeye istinâd etmek sûretiyle meşrûiyet ve kânûniyetini ve yine heyet-i muhteremizde tecellî eyleyen vicdân-ı milletin muhâkemesine merbût bulunmak cihetiyle de mesûliyetini takdîr ve tesbît edecek bir kuvvetin idâre-i umûr etmesi zarûridir. Bu kuvvetin şekli-i tabîisi ise bir hükûmettir. Hükûmet teşkilâtının şekli-i esâsîsi gayr-ı mesûl bir reis hükûmette tesbît edilen nokta-i tevâzûne istinâden kuvve-i teşriyye vazîfesiyle mükellef bir heyet-i murâkabe ile vazîfede devâmı bu heyetin inzîm-ı itimâdına mütevakıf bir

Büyük Millet Meclisi Başkâtibi Recep Beyefendi'ye

HALKÇILIK PROGRAMI

Büyük Millet Meclisinin mâhiyet-i esâsiyesini ve usûl-i idâre hakkındaki nokta-i nazarları tesbât eden ve Büyük Millet Meclisinin 24 Nisan sene 336 Cumartesi günkü ictimâında ittifâkla kabûl olunan Mustafa Kemâl Paşa'nın takrîri:

Bugünkü müşkil vaziyet içinde vatani tehlike-i inhilâl ve izmihlâlden kurtarmak için ittihâzı lâzım gelen tedâbir bi't-tabi heyet-i muhteremelerine âid olacaktır. Ancak bu husûsta da kendi tedkikât ve malûmâtımıza istinâd eden kanâatlerimizi Meclis-i âlinize arz etmeyi fâideli add etmekteyiz. Gerek hukuk-i esâsiye kavâidine gerek târihteki emsâl-i adîdeye ve gerek zamânımızda aynı şerâit-i elîme içinde marûz-ı inhidâm kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibret-i müessireye nazaran memleketi inkısâm ve inhilâlden kurtarmak için derhâl kuvâ-yı umûmiye-i milliyeyi esâsî teşkilât ile tevhid etmekten başka çâre yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzım gelir? İşte mesele buradadır. Gayr-ı meşrû ve gayr-ı mesûl kuvvetlerin tahakkümüyle kuvâ-yı devleti tevhid imkânı bulursa dahî bunun temâdisi kabil olmadığını bilirsiniz. Esâsen Meclis-i âlînin mevcutiyeti de evvel emirde meşrûiyet ve mesûliyet esâslarının milletçe vâcibü'l-mürâât görüldüğüne en büyük delîldir. Binâen-aleyh Meclis-i âlînizde tekasûf eden irâde-i âliye-i milliyeye istinâd etmek suretiyle meşrûiyet ve kânûniyetini ve yine heyet-i muhtereminde tecellî eyleyen vicdân-ı milletin muhâkemesine merbût bulunmak cihetiyle de mesûliyetini takdîr ve tesbât edecek bir kuvvetin idâre-i umûr etmesi zarûrdır. Bu kuvvetin şek-i tabîisi ise bir hükûmettir. Hükûmet teşkilâtının şek-i esâsîsi gayr-i mesûl bir reis hükûmette tesbât edilen nokta-i tevazüne istinaden kuvve-i teşriye vazîfesiyle mükellef bir heyet-i murâkabe ile vazifede devâmı bu heyetin inzıam-ı itimadına mütevakkıf bir kuvve-i icrâiyeden ve bu kuvve-i icrâiyenin vezâif-i mililiyeye göre taksim ve tensîkinden ibarettir. Bu şekilde kuvve-i icrâiye, reis-i hükûmet tarafından müntehâb ve kuvve-i teşriyenin itimâd ve muvafakatine müstenid bir kuvvettir ki hilâfet ve saltanat makamının tahlîsine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Pâdişâhımız ve Halîfe-i Müslimîn Efendimiz her nev cebr ve ikrâhtan âzâde ve tamâmıyla hür ve müstakil olarak kendini milletin ağuş-ı sadâkatinde kendini gördüğü gün Meclis-i âlînin tanzîm edeceği esâsât-ı kânûniye dâiresinde vaz-ı muhterem ve mübeccelini ahz eder. Meclis-i âlînin murakıp ve müdekkik mâhiyetinde bir meclis-i meb'ûsân değildir. Binâen-aleyh yalnız teşri ve taknîn ile vazîfedâr olarak mesûl bir mevkiden mukadderât-ı milliyeyi nezâret altında bulunduracak değil, bi'l-fi'l onunla

iştigâl edecektir. Nitekim fevkalâde ahval içinde bütün milletler bu prensipleri terk ederek ya kuvve-i teşriyyeyi tatil edip icrâ heyetlerine fazla salâhiyetler bahş ederler veyâhûd bütün milletin ârâ-yı umûmiyesine mürâcaatla ittihaz-ı mukarrerât eylerler. Biz ittifâk-ı cumhura her kuvvetten ziyâde salâhiyet bahş eden İslâmiyet esâsâtını nazar-ı dikkate alarak Meclis-i âlînizi kâffe-i umûr-ı millette doğrudan doğruya vazû'l-yed tanımak tarafdârız.

Bu umde-i esâsiye kabûl edildikten sonra dâima Meclis-i âlînizin heyet-i umûmiyesi teferruât-ı umûra kadar fi'len tedkik ve müzâkere imkânı bulamayacağından heyet-i muhteremenizden tefrîk ve tevkîl edilecek azânın hükûmet teşkilât-ı hâzırasına nazaran icâb eden taksîm-i mesâi esâsına göre memûr edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve cümlesinin müştereken heyet-i umûmiye huzûrunda mesûl olması temîn-i maksada kâfidir. Bu hâlde Meclis-i âlînize riyâset edecek zâtın meclis-i âlînizi temsîl etmesi itibâriyle tevdi-i umûr edilen azâ-yı muhteremen mürekkeb heyete de riyâset etmesi ve Meclis-i âlîniz nâmına vaz-ı imzâya ve tasdîk-i mukarrerâta salâhiyatdâr olması ve icrâyâ âid mesâilde diğerk azâ-yı muhtereme gibi heyet-i umûmiye nezdinde tamamen mesûl bulunması zarûrîdir. Bu şekilde heyet-i icrâiye Meclis-i âlînizin tasvîbiyle tevkîl edilecek ve heyet-i umûmiyeye karşı mesûl olacak azâ-yı muhteremen ibâret olacak ve hatta isimleri de (Vekîl) tesmiye edilecektir. Reis olacak zât vâkîâ ağır bir mesûliyet altında bulunacaktır. Çünkü Heyet-i İcrâiye ve Vekîller ile Heyet-i muhteremeniz arasında bütün mesuliyet evvel emirde kendisine râci ve bu mesûliyet hem Meclis-i âlînizdeki hem Heyet-i Vekîledeki riyâset makâmının ikisine birden sârîdir. Milletın intihab ettiği heyet-i teşriye ile muvâzenetini hükûmet riyâseti makamının teşkil ettiği nokta-i vahdetde bulur. Hükûmet teşkilâtının bu kuyud-ı esâsiyesine göre içinde bulunduğumuz buhrâna ve memleketimizin ahval-i husûsiyesine nazaran bizim için kâbil-i tatbîk olup olmadığını düşünmek mecbûriyetindeyiz. Bizim bu zemîndeki tedkikât neticesinde hâsıl ettiğimiz kanâata göre idârenin bu şeklini mahzurdan sâlim görememekteyiz. Çünkü Devlet-i Osmâniye diğerk herhangi bir devlet gibi hükümdârının nüfûz-ı cismânisi etrafında müteşekkil değildir. Makâm-ı Saltanat aynı zamânda makâm-ı Hilâfet olmak itibâriyle Pâdişâhımız Cumhur-ı İslâmın da reisi dir. Mücâhedâtımızın birinci gâyesi ise saltanat ve hilâfet makâmlarının tefrîkini istihdâf eden düşmanlarımıza irâde-i milliyenin buna müsâid olmadığını göstermek ve bu makâmât-ı mukaddeseyi esâret-i ecnebiyeden tahlîs ederek ülu'l-emrin salâhiyetini düşmanın tehdît ve ikrâhından âzâde kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydıyla dâhi olsa bir hükûmet reisi tanımak veya bir pâdişâh kaymakâmı ihdâs etmek hiçbir sûretle kâbil-i cevâz değildir. Şu hâlde reissiz bir hükûmet vücuda getirmek zarûreti içindeyiz. Hâlbûki bir nokta-i vahdetde tevâzün etmeyen kuva-yı devletin âhenk-i mesâisini idâmeye dahi imkân yoktur. Diğerk taraftan herhângi bir makâma kuvâ-yı devlet ve

milleti tevhid ve tevhîn salâhiyeti bahş ederek o makâmı gayr-ı mesul tanımak mûcib-i felâkettir. Halîfenin bile mesuliyetini esas olarak kabul etmiş olan İslâmiyetin böyle sûret-i tesviyelere müsâid olamayacağı âşikârdır.

Bu müşkil ve yekdiğeriyle telifi imkânsız esâsât içinde dürtü dırâz tedkîkât icrâ ederek nihâyet İslâmiyetin şerâit-i esâsiyesine mürâcaatla Meclis-i âlînzinde teksif edilmiş olan ve bütün cumhur-ı İslâmın da müzâheret ve muvâfakatine mazhar bulunan irâde-i milliyeyi bi'l-fi'l mukadderât-ı vatana vazü'l-yed tanımak umde-i esâsiyesini kabûl ediyoruz. Azâ-yı muhterminin bu nikât-ı nazar hulâsaten tamîm olunarak intihâbına delâlet olunması ve selâhiyet-i fevkalâde kaydıyla intihâb edilmiş bulunmaları ve müntehiblerin de teksîr ve tevsî olunması esâsi itibâriyle bu umdenin milletçe de tamâmen kabûl edilmiş olduğuna delîldir. Binâen-aleyh Meclis-i âlînz hâiz olduğu salâhiyet-i fevkalâdeye binâen karşısına çıkacak bir kuvve-i icrâiyyeyi yalnız murâkabe etmek ve mesâil-i hayâtiye-yi millet üzerinde böyle bir heyetle mücâdeleye mecbûr kalmak gibi vaziyet-i hâzıranın mütehammil olamayacağı mahdûd bir vazîfe-i teşrîiye ile değil idâre-i umûmiye-i milleti fi'len deruhde ve selâmet-i memleket ve hilâfeti bizzât temîn ve müdâfaa-i vazîfe ve selahatiyle teşekkül etmiştir. Ve artık Meclis-i âlînzinin fevkinde bir kuvvet mevcûd değildir. İşte memleketimizin şimdîye kadar geçirdiği buhrândan, felâketlerden gâh Avrupa'yı taklîd etmek, gâh idâre-i umûr-ı devleti şahsî nokta-i nazarlara göre tanzîm ve tensîke çalışmak, gâh kânûn-ı esâsiyi bile ihtirâsât-ı şahsiyeye bâzîçe eylemek gibi pek elîm neticelerini gördüğü basîretsizliklerden hâsıl olan intibâh-ı umûmiye tercümân olduğumuz itikâdıyla şu müşkil ve buhranlı devr-i târîhinin mücâhedâtını bu yolda tensik etmek tarafdarıyız. Bi't-tabi hüküm heyet-i muhteremelerininindir. Yalnız marûz olduğumuz inhilâl tehlikesine ve umûr-i devlet ve milletin uzun müddetten beri mercisiz kaldığına tekrâr nazar-ı dikkati celbederek bî-lüzûm-ı nazariyât arasında devam edecek münâkaşâtın en fenâ idârelerden daha ziyâde sû-i tesîrât tevli'd edeceğini arz etmeyi de vazîfe-i hamiyet icâbı görüyorum. Cenâb-ı Hakk muvaffakiyet ihsân etsin âmîn.

MAKSAD VE MESLEK

1- Türkiye Büyük Millet Meclisi, hudûd-ı millîsi dâhilinde temîn-i hayât ve istiklâl ve tahlîs-i makâm-ı hilâfet ve saltanat ahdıyla teşekkül eylemiştir.

2- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti hayât ve istiklâlini kurtarmayı yegâne ve mukaddes gâye bildiği halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlîs ederek irâde ve hâkimiyetinin hakîkî sâhibi kılmakla gâyesine vâsıl olacağı itikâdındadır.

3- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti; milletin hayât ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzâtına karşı müdâfaa ve haricî düşmanlarla tevhîd-i mesâî edip milleti iğfâl ve ifsâda çalışan dâhilî hâinleri tedfip için orduyu tarsîn etmeyi ve onu istiklâl-i milletin mütekâsı bilmeyi vecbe add eder.

4- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, halkın marûz bulunduğu avâmil-i sefâleti, izâle ile esbâb ve vesâit-i saâdet ve refâhını temin etmeyi umde-i esâsiye ve binâen-aleyh toprak, maârif, adliye, mâliye iktisâd ve ale'l-umûm ictimâi mesâilinde asrın îcâbına ve halkın hakikî ihtiyâcına göre muktezi teceddüdât ve tesîsâtı vücûda getirmeyi başlıca vazife add eder. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti gâye ve maksatlarını temîn için bi'l-cümle mesâî ve icrâatında millet ve memleketin marûz bulunduğu fi'li tecavüzât ve ifsâdâta karşı milletin vahdet ve tesânüdünü halle ve müdâfaa ve mücâhede kuvvet ve kudretini nakîseye uğratmaktan ehemmiyetle tevakkî eder. Siyâsî ve ictimâi umdelerini milletin ruhundan almaya atf-ı ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi Hükûmeti bu umdelerin tatbîkâtında milletin temâyülât ve ihtiyâcât-ı hâkikiyesini nazar-ı dikkatinde bulundurur.

MEVÂDD-I ESÂSIYE

5- Hilâfet ve salatanat mâkamının tahlîsine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Pâdişâh ve Hâlîfe-i Müslimîn kavânîn-i esâsiye dâiresinde vaz-ı muhterem ve mübeccelelini ahz eder.

6- Hâkimiyet bilâ kayd-u şart milletindir. Usûl-i idâre, halkın, mukadderâtını bizzât ve bi'i-fi'l idâetmesi esâsına müsteniddir.

7- İcrâ kudreti ve teşrî salâhiyeti milletin yegâne ve hakikî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecellî ve temerküz eder.

8- Türkiye Halk Hükûmeti; Büyük Millet Meclisi tarafından idâre olunur. Ve "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti" ünvanını taşır.

9- Büyük Millet Meclisi, vilâyetler halkınca rey-i âmm ile müntehâb azâdan mürekkebirdir.

10-Büyük Millet Meclisi azâsının mikdârı her ellibin nüfûsta bir azâ olmak itibârıyla tertîb olunur.

11-Büyük Millet Meclisinin intihâbı iki senede bir kerre icrâ olunur. İntihâb olunan azânın azâlık müddeti iki seneden ibaret olup

fakat tekrâr intihâb olunmak câizdir. Büyük Millet Meclisi azâsının her biri kendini intihâb eden vilâyetin ayrıca vekîli olmayıp umûm-ı milletin vekîlidir.

12-Büyük Millet Meclisi her sene Teşrîn-i sâni ibtidâsında bilâ davet ictimâ eder.

13-Büyük Millet Meclisi azâsı her mebd-i ictimâdan itibâren dört ay sonra Büyük Millet Meclisine âid kâffe-i hukûk ve salâhiyâtı hâiz olmak ve gelecek devre-i ictimâiyeye kadar hâl-i ictimâi muhafaza etmek üzere her vilâyetten asgarî birer azâ bulunacak sûrette içlerinden sülüsünü rey-i hafî ile tefrîk eder.

14-Bi'l-umûm kavânînin vazı, tadîli fehi ve muâhedâd ve sulh akdi ve ilân-ı harb Büyük Millet Meclisinin cümle-i hukûkudur.

15-Büyük Millet Meclisi Hükûmetin inkisâm eylediği devâiri - kânûn-ı mahsûs mûcibince - intihâb-kerdesi olan vekîller vâsıtasıyla reisin taht-ı riyâsetinde olarak idâre eder. Azâ-yı mütebâkiye icrâi husûsât için vekillere veçhe-i tayîn ve lede'l-hâce bunları tebdil eder.

16-Ordu münhasıran Büyük Millet Meclisinin ordusudur. Emr ve kumanda selâhiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyet-i maneviyesinde olup emr ve kumandaya müteallik umûr-ı Erkânî Harbiye-i Umûmiye Vekâleti tarafından tedvîr olunur.

17-Büyük Millet Meclisi Reisi aynı zamânda İcrâ Vekîlleri Heyetinin de reisidir. Meclis Reisi sıfatıyla Meclis nâmına vaz-ı imzâya ve tasdîk-i mukarrerâta salâhiyetdârdır.

İDARE

18-Türkiye, coğrafî vaziyet ve iktisadî münâsebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazâlara münkasım olup kazâlar da nâhiyelerden tereküb eder.

VİLÂYET

19-Vilâyet umûr-ı mahalliyede şahsiyet-i maneviyeye ve muhtâriyet-i tammeyi hâizdir. Siyâset-i hâriciye ve dâhiliye, umûr-ı askeriye, beyne'l-milel münâsebât-ı iktisâdiye ve hükûmetin tekâlîf-i umûmiyesi ile menâfii birden ziyâde vilâyâta şâmil husûsat müstesnâ olmak üzere Büyük Millet Meclisince vaz edilecek kavânîn mûcibince bi'l-umûm umûr-ı mâarif, sıhhiye, iktisâdiye, zirâiye, nâfia ve mûavenet-i ictimâiyenin tanzîm ve idâresi (vilâyet meclislerinin) salâhiyeti dâhilindedir.

20-Vilâyet meclisleri, beşbin nufûsda bir azâ itibâriyle ve rey-i âmm ile vilâyet halkınca müntehâb azâdan mürekkebdir. Vilâyet meclislerinin devre-i intihâbiyesi, Büyük Millet Meclisinin devre-i intihâbiyesi kadardır. Müdded-i ictimâları iki aydır.

21-Vilâyet meclisi azâsı meyânından bir reis ile dört azâdan teşekkül etmek üzere bir heyet-i idâre intihâb eder. Salâhiyet-i icrâiye dâimî olan işbu heyete âiddir.

22-Vilâyette Büyük Millet Meclisinin vekîl ve mümessili olmak üzere vâli bulunur. Vâli Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından tayîn olunup vazîfesi hükûmetin umûmî ve müşterek vezâifini rüyed etmektedir. İdâre-i mahalliyeye karşı vaziyet ve vazîfesi yalnız murâkabeden ibârettir.

KAZÂ

23- Kazâ yalnız bir cüz-i idârî ve inzibâtî olup şahsiyet-i manavîyeyi hâiz değildir. İdâresi Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından mansûb ve vâlinin taht-ı emrinde bir kaymakâma mevdûdur.

NÂHIYE

24-Nâhiye, hayât-ı husûsiyesinde hâiz-i muhtâriyet bir şahsiyet-i manevîyedir.

25-Nâhiyenin bir meclisi, bir idâre heyeti ve bir de müdürü vardır.

26-Nâhiye meclisi, nâhiye halkınca rey-i âmm ile müntehâb azâdan tereküb eder.

27-İdâre heyeti ve nâhiye müdürü nâhiye meclisi tarafından intihâb olunur.

28-Nahiye meclisi salâhiyet-i kazâiye, iktisâdiye ve mâliyeyi hâiz olup bunların derecâtı kavânîn-i mahsûsa ile tayîn olunur.

29-Nâhiye bir veya birkaç köyden mürekkebd olduğu gibi bir kasaba da bir nâhiyedir. Bir veya müteaddid köyün birleşmesinden hâsıl olan nâhiyeye dîvân, bir kasabanın teşkîl ettiği nâhiyeye belde nâmı verilir.

MÜFETTİŞ-İ UMÛMİLİK

30-Vilayetler iktisâdi ve ictimâî münâsebetleri itibâriyle birleşerek müfettiş-i umûmilik mıntıklarını vücûda getirirler.

31- Müfettiş-i umûmilik mıntıklarının umûmi sûrette âsâyışinin temîni bi'l-umûm devâiri muâmelâtının tefâtîşi ve müfettiş-i umûmilik mıntikasındaki vilâyetlerin müşterek işlerindeki âhengin tanzîmi vazîfesi müfettiş-i umûmîlere mevdudur.

13 Eylül 336

